

ΝΟΗΤΙΚΗ ΥΣΤΕΡΗΣΗ

(Βιργινία Πολυμεροπούλου
Εργοθεραπεύτρια)

Η Νοητική Υστέρηση αναφέρεται σε μια παθολογική κατάσταση που εκδηλώνεται στην περίοδο ανάπτυξης, δηλ. την περίοδο που αρχίζει από την σύλληψη και φτάνει ως το 16^ο έτος της ηλικίας. Το παιδί με Νοητική Υστέρηση χαρακτηρίζεται από νοητική ικανότητα χαμηλότερη από το μέσο όρο των παιδιών της ίδιας χρονολογικής ηλικίας (σήμερα οι ψυχολόγοι χρησιμοποιούν ειδικά σχεδιασμένες σταθμισμένες δοκιμασίες – τεστ ικανοτήτων του παιδιού). Παράλληλα το παιδί αυτό διαθέτει μειωμένη ικανότητα προσαρμογής, η οποία αντικατοπτρίζεται συνήθως στην ωρίμανση κινητικών και αντιληπτικών ικανοτήτων, δεξιοτήτων αυτοεξυπηρέτησης, στην μάθηση και στην κοινωνική ένταξη.

Τ αίτια εμφάνισης της Νοητικής Υστέρησης μπορεί να είναι:

- A. Προγεννητικά αίτια: 1. Κληρονομικοί παράγοντες, 2. Χρωμοσωμικές ανωμαλίες (σύνδρομο Down, σύνδρομο Klinefelter, σύνδρομο Turner), 3. Ασθένειες της εγκύου (λοιμώξεις, ερυθρά, ιλαρά, κοκ.), 4. Ανωμαλίες μεταβολισμού (PKU), 5. Ασυμβατότητα του Rh του αίματος της μητέρας με αυτό του εμβρύου, 6. Ανοξία, 7. Τραυματισμοί της εγκύου, 8. Κακή διατροφή, 9. Δηλητηριάσεις από μόλυβδο.
- B. Περιγεννητικά αίτια: 1. Ανοξία, 2. Τραυματισμοί και αιμορραγία του εγκεφάλου, 3. Πρόωρη γέννηση.
- Γ. Μεταγεννητικά αίτια: 1. Μολυσματικές ασθένειες, 2. Ατυχήματα, 3. Υψηλός πυρετός, 4. Μεταβολικές ανωμαλίες, 5. Ψυχοκοινωνικοί παράγοντες (ιδρυματο-ποίηση, στερημένο εκπαιδευτικό περιβάλλον, συναισθηματική αποστέρηση).

Προκειμένου να παρέμβουμε θεραπευτικά στα άτομα με Νοητική Υστέρηση λαμβάνουμε υπόψη:

1. το νοητικό δυναμικό τους(όπως αυτό ορίζεται από την εκτίμηση του ψυχολόγου) Διακρίνουμε εδώ τις εξής κατηγορίες: ι) οριακή νοημοσύνη, ιι) ελαφρά νοητική

- υστέρηση, iii) μέτρια νοητική υστέρηση, iv) βαριά νοητική υστέρηση.
2. τους στόχους εργασίας που η Ομάδα ειδικών κρίνει άμεσους, ανάλογα με τις ιδιαιτερότητες του εκάστοτε παιδιού.

ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ ΝΟΗΤΙΚΗΣ ΚΑΘΥΣΤΕΡΗΣΗΣ

Η πιο διαδεδομένη μορφή ταξινόμησης της νοητικής καθυστέρησης είναι αυτή που χρησιμοποιεί το δείκτη νοημοσύνης. Δεδομένου ότι αφενός ο δείκτης νοημοσύνης αποτελεί ένα μόνο χαρακτηριστικό του ατόμου, αφετέρου από μόνος του δε βοηθάει το εκπαιδευτικό έργο, χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή στην ερμηνεία του για τις ικανότητες των νοητικά καθυστερημένων ατόμων. Παρόλα αυτά αποτελεί έναν τρόπο για μια προσπάθεια κατηγοριοποίησης του ανομοιογενούς αυτού πληθυσμού. Έτσι:

α. Ελαφρά νοητική καθυστέρηση	Δ.Ν. 50-55 έως 70
β. Μέτρια νοητική καθυστέρηση	Δ.Ν. 35-40 έως 50-55
γ. Σοβαρή νοητική καθυστέρηση	Δ.Ν. 20-25 έως 35-40
δ. Βαριά νοητική καθυστέρηση	Δ.Ν. κάτω από 20-25
ε. Απροσδιόριστη νοητική καθυστέρηση	όταν υπάρχει ισχυρή υπόθεση για ύπαρξη νοητικής καθυστέρησης, αλλά η νοημοσύνη του ατόμου δε μπορεί να μετρηθεί με τα σταθμισμένα τεστ.

Χαρακτηριστικά γνωρίσματα ατόμων με Νοητική Υστέρηση.

A) Τα άτομα με οριακή νοημοσύνη ή και με ελαφρά νοητική υστέρηση:

- * Αποτελεί την πολυπληθέστερη ομάδα ανάμεσα στα άτομα με νοητική καθυστέρηση (85%).
- * πλησιάζουν ως προς το βάρος και την κινητική συνέργια τα άλλα παιδιά
- * εξαιτίας της ύπαρξης περισσότερων νευρολογικών προβλημάτων η φυσική και η κινητική τους κατάσταση είναι λίγο πιο χαμηλή
- * Ορισμένα απ' αυτά υποφέρουν από εγκεφαλική βλάβη

- * Ενδέχεται να παρουσιάζουν οργανικά προβλήματα, όπως ανωμαλία στην όραση και στην ακοή (μικρή συχνότητα).
- * Έχουν περιορισμένη ικανότητα στην αφηρημένη σκέψη και δυσκολεύονται να γενικεύσουν τις εμπειρίες τους. Έτσι μένουν συχνά προσκολλημένα στην ίδια σκέψη και αδυνατούν ν' αναγνωρίσουν επιμέρους κοινά στοιχεία ανάμεσα σε διαφορετικές περιπτώσεις.
- * Παρουσιάζουν δυσκολίες στην αντιληπτική τους ικανότητα: στην αναγνώριση της μορφής των αντικειμένων, στον προσανατολισμό τους στο χώρο (πάνω – κάτω, κοντά – μακριά, αριστερά - δεξιά), και στο χρόνο (χτες, πέρυσι κλπ). Ανάλογες δυσκολίες παρουσιάζουν και την γλωσσική τους ανάπτυξη (μειωμένη ικανότητα για γλωσσική επικοινωνία, περιορισμένο λεξιλόγιο κλπ).
- * Αδυνατούν να ταξινομήσουν αντικείμενα, εικόνες, να βρουν ομοιότητες, διαφορές, κλπ.
- * διαθέτουν φτωχή οργάνωση σκέψης, περιορισμένη συγκέντρωση προσοχής, μικρό εύρος μνήμης και αδυναμία να χρησιμοποιήσουν λειτουργικά την φαντασία τους.
- * Προσαρμόζονται κοινωνικά, έτσι που να μπορούν να είναι ανεξάρτητοι μέσα στην κοινωνία. Επιτυγχάνουν επαγγελματικές δεξιότητες, όμως μπορεί να χρειάζονται επίβλεψη και βοήθεια.

B) Τα άτομα με μέτρια και νοητική υστέρηση:

- * Οφείλεται κυρίως σε βιολογικά αίτια, καθώς και σε ατυχήματα, τραυματισμούς ή μολυσματικές ασθένειες κατά την ενδομήτρια, την περιγεννητική, τη βρεφική ή και τη νηπιακή περίοδο. Έχουν εμφανή εξωτερικά χαρακτηριστικά (ύψος, βάρος, σωματική κατασκευή χαρακτηριστικά προσώπου) και η διάγνωση μπορεί να γίνει από τη βρεφική ή την πρώτη παιδική ηλικία. Αποτελεί το 10% του πληθυσμού των ατόμων με νοητική καθυστέρηση.
- * έχουν δυσκολίες στην αισθητηριακή τους εξέλιξη (δεν έχουν επαρκώς ανεπτυγμένες τις αισθήσεις ούτε την αντιληπτικότητά τους).

- * στην αυτονομία τους, ως άτομα αλλά και ως μέλη της οικογένειας και της ευρύτερης κοινωνίας.
- * Εξαιτίας βλαβών ή διαταραχών στο Κεντρικό Νευρικό Σύστημα η κινητική τους ικανότητα είναι φτωχή και χαρακτηρίζεται από προβλήματα τόσο στην αδρή, όσο και στη λεπτή κινητικότητα. Παρουσιάζουν περισσότερα και σοβαρότερα προβλήματα στην ακοή, στην όραση, στο λόγο και στην ομιλία (προβλήματα άρθρωσης, φτωχό λεξιλόγιο, τηλεγραφικός λόγος, χαμηλό επίπεδο κατανόησης εννοιών, φτωχή ακουστική διάκριση, προβλήματα στη γραμματικο-συντακτική δομή κα.). Καταφέρνουν, παρόλα αυτά "να αποκτήσουν τις στοιχειώδεις σχολικές δεξιότητες, όπως ανάγνωση, γραφή απλών φράσεων ή μικρών κειμένων ή απλές αριθμητικές πράξεις.
- * Στον κοινωνικό τομέα μπορούν να επιτύχουν κάποιο βαθμό κοινωνικής υπευθυνότητας, ν' αποκτήσουν δεξιότητες αυτοεξυπηρέτησης, να ντύνονται, να τρώνε κλπ., να προστατεύουν τον εαυτό τους από συνηθισμένους κινδύνους στο σπίτι, στο σχολείο κλπ., να προσαρμόζονται στις απαιτήσεις του σπιτιού ή της γειτονιάς, να σέβονται την περιουσία και τα δικαιώματα των άλλων, να συνεργάζονται." (Πολυχρονοπούλου, 1995, 141)
- * Επαγγελματικά μπορούν να προσφέρουν δουλειά κάτω από επίβλεψη σε προστατευμένα εργαστήρια ή στην ανοικτή αγορά εργασίας.

Γ) Τα άτομα με βαριά νοητική υστέρηση:

- * Αποτελούν το 3% - 4% του πληθυσμού της νοητικής καθυστέρησης. Οφείλεται σχεδόν αποκλειστικά σε βιολογικά αίτια, δεν αποκλείονται, όμως, ατυχήματα ή ασθένειες κατά την προγεννητική, την περιγεννητική ή τη μεταγεννητική περίοδο.
- * Έχουν εμφανή εξωτερικά χαρακτηριστικά και συνήθως συνοδεύεται από σοβαρά προβλήματα, όπως εγκεφαλική παράλυση, απώλεια ακοής ή όρασης, συναισθηματικές διαταραχές. Η φυσική και η κινητική τους ανάπτυξη χαρακτηρίζεται από σοβαρότατα προβλήματα σε όλα τα επίπεδα.

* Ο λόγος τους είναι πολύ στοιχειώδης και συνοδεύεται από προβλήματα άρθρωσης.

* Επειδή τα περιθώρια παρέμβασης και αποκατάστασης (στις βαριές κυρίως περιπτώσεις) είναι πολλές φορές περιορισμένα, διερωτούνται ορισμένοι, αν αξίζει τον κόπο να δουλέψουμε με αυτά τα παιδιά. Η απάντηση φυσικά είναι : «ΝΑΙ».

Δ) Τα άτομα με πολύ βαριά νοητική υστέρηση είναι το 1% - 2% των ατόμων με νοητική καθυστέρηση.

Η κινητική ανάπτυξη, η προσωπική φροντίδα και οι επικοινωνιακές τους δεξιότητες μπορούν να βελτιωθούν, αν τους δοθεί η απαραίτητη εκπαίδευση.

Τα εκπαιδευτικά τους, λοιπόν, προγράμματα, όπως και στη σοβαρή νοητική καθυστέρηση, στοχεύουν στην κοινωνική τους προσαρμογή σε ένα ελεγχόμενο περιβάλλον.

Πολλές έρευνες καταδεικνύουν σαφώς ότι, για παράδειγμα, παιδιά με βαριά νοητική υστέρηση κατάφεραν μετά από εκπαίδευση να φάνε χωρίς την βοήθεια ενήλικα, ή να μάθουν 100 και πλέον λέξεις, επιτυγχάνοντας έτσι να επικοινωνήσουν λειτουργικά σε πολλές καταστάσεις της καθημερινής ζωής.

Στόχος λοιπόν του εργοθεραπευτή και της υπόλοιπης επιστημονικής ομάδας που ασχολείται με το παιδί είναι η ανάπτυξη των δεξιοτήτων εκείνων που είναι απαραίτητες για την καθημερινή ζωή του παιδιού. Οφείλουμε να εκπαιδεύσουμε άτομα αυτόνομα και ανεξάρτητα, Τάσο στην οικογένεια αλλά και στην κοινωνία γενικότερα. Η αυτονομία και η ανεξαρτησία θα κάνουν δυνατή την ένταξη των ατόμων αυτών στα ευρύτερα σύνολα όπου ανήκουν. Και φυσικά, όσο πιο έγκαιρη είναι η συντονισμένη παρέμβαση της Ομάδας ειδικών από την μια και των γονιών από την άλλη, τόσο πιο άμεσα και περισσότερο επιθυμητά θα είναι τα αποτελέσματα και επομένως τόσο γρηγορότερη η λειτουργική ένταξη του ατόμου με Νοητική Υστέρησης στο σύνολο.

ΕΡΓΟΘΕΡΑΠΕΙΑ ΚΑΙ ΝΟΗΤΙΚΗ ΥΣΤΕΡΗΣΗ

Η Εργοθεραπεία είναι η ειδικότητα που παρέχει παρέμβαση και αποκατάσταση σε άτομα που αντιμετωπίζουν προβλήματα σχετιζόμενα με φυσική δυσλειτουργία στην αισθητηριακή ολοκλήρωση ή νοητική, ψυχολογική και κοινωνική δυσλειτουργία. Στόχος κάθε εργοθεραπευτικής παρέμβασης είναι το άτομο να αναπτύξει την αυτονομία του και να διαμορφώσει μια ανεξάρτητη, παραγωγική, ικανοποιητική ζωή, μια ζωή αξιοπρεπή τόσο σε προσωπικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο.

Το παιδί με νοητική υστέρηση (ελαφρά ή βαρύτερη) είναι ένα παιδί που κατεξοχήν χρήζει εργοθεραπευτικής παρέμβασης. ο εργοθεραπευτής θα πρέπει αρχικά να δημιουργήσει μια καλή σχέση με το παιδί, κερδίζοντας την εμπιστοσύνη του, γιατί μόνο έτσι θα εξασφαλίσει την συνεργασία του παιδιού. παράλληλα, οφείλει να ανιχνεύσει τα όρια των δυνατοτήτων του παιδιού, το επίπεδο λειτουργικότητάς του προσδιορίζοντας το σημείο από το οποίο θα ξεκινήσει την ανάπτυξη των δεξιοτήτων που ήδη υπάρχουν και την αποκατάσταση αυτών που μειονεκτούν, προκειμένου να παρέμβει αποτελεσματικά με στόχο τη μέγιστη αυτονομία του παιδιού.

Έτσι κάθε εργοθεραπευτική παρέμβαση περιλαμβάνει:

- α) Πρώτη – αξιολόγηση- εκτίμηση- προσδιορισμό στόχων.
- β) Θεραπευτικό πρόγραμμα (ατομικό ή ομαδικό) – πάντα σε συνεργασία με την υπόλοιπη θεραπευτική ομάδα.
- γ) επαναξιολόγηση – επανεκτίμηση – επαναπροσδιορισμό στόχων, ανάλογα με την εξέλιξη του προγράμματος.

Οι μέθοδοι εργασίας που χρησιμοποιεί ο εργοθεραπευτής είναι:

- εφαρμογή tests διάγνωσης και αξιολόγησης
- εφαρμογή οργανωμένου και ποικίλου παιχνιδιού
- εκτέλεση ασκήσεων σώματος ή ομάδας μυών
- εφαρμογή προγράμματος εκπαίδευσης σε δραστηριότητες καθημερινής ζωής
- εφαρμογή βοηθημάτων και μεθόδων διευθέτησης των χώρων κατοικίας του ατόμου
- εκπαίδευση σε ικανότητες εργασίας και σχολείου.

Σε όλες τις περιπτώσεις νοητικής υστέρησης, ο εργοθεραπευτής επιχειρεί να ελαχιστοποιήσει τις περιπτώσεις της μειονεξίας του ατόμου, ώστε το άτομο:

A) να είναι σε θέση να αυτοεξυπηρετηθεί και να ανεξαρτητοποιηθεί το συντομότερο δυνατό. Αυτό θα γίνει εφ' όσον το άτομο μπορέσει να γνωρίσει το σώμα και τα μέρη του, καταφέρει ν' αντεπεξέλθει σε δραστηριότητες της καθημερινής ζωής, όπως το ντύσιμο, η τουαλέτα, ή σίτιση, ο ατομικός καθαρισμός, η προστασία και φροντίδα της ακεραιότητας του, η απόκτηση υγιεινών συνηθειών, η ασφάλεια της μεταφοράς του στο δρόμο, η επίλυση απλών προβλημάτων της καθημερινής ζωής.

B) να αναπτύξει την αντιληπτικότητα και να καλλιεργήσει τη γλωσσική του ικανότητα. Δηλ. ν' ασκήσει τη μνήμη, τον προσανατολισμό στο χώρο και στο χρόνο, την οπτική και ακουστική αντίληψη, να κατακτήσει βασικές έννοιες της καθημερινής ζωής, την αλληλουχία των ημερών και των μηνών, να μπορέσει να μάθει αριθμούς τηλεφώνων, να διακρίνει τα σχήματα, χρώματα, διαφορές και ομοιότητες αντικειμένων, να είναι σε θέση να συμμετάσχει σε συζητήσεις, να περιγράψει εικόνες, να καλλιεργήσει προγραφικές και ευρύτερα μαθησιακές δεξιότητες.

Γ) να αναπτύξει κοινωνικές δεξιότητες. Δηλ. να είναι σε θέση να προσλάβει, να επεξεργαστεί και να εκτελέσει οδηγίες, να αναπτύξει πειθαρχία, να οργανώσει τρόπους συμπεριφοράς, να συμμετάσχει σε παιχνίδια συνεργασίας, να βελτιώσει την αυτοεκτίμηση και αυτοπεποίθηση του, να αποκτήσει ευελιξία στη σκέψη και συμπεριφορά ώστε να μπορεί ν' αντεπεξέλθει λειτουργικά σε τυχόν αλλαγές του άμεσου και ευρύτερου περιβάλλοντός του.

Όσον αφορά τα ελαφρά νοητικά υστερημένα παιδιά, τελικός σκοπός της αγωγής τους είναι η καλλιέργεια της προσωπικότητας, η κατάκτηση γνώσεων και η ανάπτυξη των δεξιοτήτων εκείνων που θα καταστήσουν εφικτή την κοινωνική ένταξη και επαγγελματική αποκατάσταση του ατόμου σε ένα πρακτικό επάγγελμα.

Πέραν όμως απ' το έργο του εργοθεραπευτή και τη υπόλοιπης ομάδας αποκατάστασης, καθοριστική σημασία έχει και η συμβολή των γονέων στην εκπαίδευση του παιδιού.

Οι ειδικοί της ομάδας οφείλουν να καθοδηγούν τους γονείς, με υποδείξεις που αφορούν τους σωστούς χειρισμούς και την ορθή αντιμετώπιση του παιδιού στο σπίτι. Κατ' αυτόν τον τρόπο, όχι μόνο δεν θα παρακωλύεται-λόγω άγνοιας- το έργο της ομάδας, αλλά θα επιβληθείται σημαντικά και τα αποτελέσματα στη βελτίωση της ζωής του παιδιού θα είναι τα μέγιστα.